

مدتی است در یک طرح پنج‌ساله در یکی از مراکز پژوهشی کشور مشغول به کار هستیم. هدف طرح مذکور از ابتدا این بوده که شرکت‌های کوچک و متوسط را برای دستیابی به هم‌افزایی و استفاده از انواع مدل‌های نظری (توسعه کنسرسیوم، تعاونی، پلتفرم، اکوسیستم و خوشه) کنار هم قرار دهد. طی سه سال اخیر اما موفقیت بسیار کمی حاصل شده و شرکت‌ها در قالب هیچ کدام از این مدل‌ها رغبتی برای همکاری نشان نداده و در این خصوص مقاومت می‌کنند. سؤال اینجاست که چرا دولت در تجربه مذکور با هیچ اهرمی قادر به کنار هم قرار دادن شرکت‌ها نیست؟

پاسخ در خود سؤال نهفته بوده و مشکل، نحوه مداخله دولت در شکل دادن اکوسیستم نوآوری است. هدف اصلی اکوسیستم مزبور، خلق ساختاری برای ترویج نوآوری بوده و عنصر مثبت خلق آن نیز همکاری ارگانیک و تعامل گروه‌های مشارکت‌کننده در پروژه‌های نوآورانه با هدف حل مسائل است و این بازیگران نیازی به یک نهاد مرکزی واسطه‌گر در تعاملات خود ندارند. این ساختار دارای پیوندهای سست، فرهنگ نوآوری را جایگزین حاکمیت بالا به پائین می‌کند که موجب شکل‌گیری ایده‌های نوآورانه و رشد آنها می‌شود. اکوسیستم‌های نوآوری، مبتنی بر تجمیع موفقیت‌آمیز عوامل جغرافیایی، اقتصادی، صنعتی و یا کارآفرینی هستند. به زبان یک شیمی‌دان، اکوسیستم نوآوری به مثابه یک محیط واکنش بافر است که نیازی به کاتالیست ندارد و باید اجازه داد واکنش‌ها به صورت انتخابی بین موادی که غالباً آموخته‌تر هستند انجام شده و واکنش به تعادل برسد. حاصل واکنش نیز مواد مرکبی با پیوندهایی است که آنتروپی بالایی ایجاد می‌کنند و نقش آزمایشگر (دولت) تنها فراهم کردن دما، فشار و محیط واکنش مناسب است. تجربیات موفق اکوسیستم‌های نوآوری برای مناطق نوآوری مانند دره سیلیکون و بنگلور در پلتفرم‌های موفق فناوری اطلاعات همچون آی‌فون و اندروید و یا در صنایع جدیدی مانند رایانش ابری، مؤید این موضوع هستند.

مداخله دولت باید به نحوی باشد که بستری برای ماهیگیری فراهم کند و نه توزیع ماهی به شرط همکاری و تعامل! نقش سلبی دولت نیز آن است که پیشران‌های اخلاص‌گر غیرقابل پیش‌بینی را تقویت نکند زیرا اگر این عدم قطعیت‌ها به حد بحرانی برسد ایجاد گشتاور کرده و تعادل پایدار اکوسیستم را به سمت تعادل ناپایدار سوق می‌دهد. جهت اطمینان از تعادل اکوسیستم نوآوری، باید سلامت آن از نظر مؤلفه‌های اصلی زیر بررسی شود:

◀ پایداری: قابلیت یک زیست‌بوم به منظور بقاء و مقابله در برابر اختلال

◀ بهره‌وری: کارایی اکوسیستم در تبدیل ورودی‌ها به خروجی‌ها

◀ خلق گوشه‌های دنج: ظرفیت خلق تنوع و قابلیت‌های نوین

در همین راستا رفتار هوشمندانه دولت باید به گونه‌ای باشد که بستر لازم برای حفظ سلامت اکوسیستم را فراهم کند نه اینکه با ایجاد اختلال در قواعد بازی، سلامت اکوسیستم نوآوری را بر هم زده و باعث بیماری آن شود!

سحر کوثری

دانش‌آموخته دکتری آینده‌پژوهی دانشگاه تهران